

e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in
Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 9

2026

Founded in 2024

publishscience.uz

publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA KITOBXONLIK XUSUSIYATINI SHAKLLANTIRISHDA O'QITUVCHI VA MAKTAB MUHITINING ROLI

Soliyev Mirzoxid Tursunxo'jayevich

Andijon viloyati Pedagogik mahorat markazi, dotsent.

e-mail: soliyevm@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-8921-3771>

Annotatsiya.

Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik xususiyatini shakllantirishda o'qituvchi faoliyati va maktab muhitining o'rni empirik jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda 112 nafar boshlang'ich sinf o'qituvchisi ishtirok etib, ularning kitobxonlikni rivojlantirish metodlari, o'quvchilarning o'qilgan matnni tushunish darajasi, kitob o'qishga qiziqishi past bo'lgan bolalar bilan ishlash usullari hamda ota-onalar bilan hamkorligi o'rganilgan. Natijalarga ko'ra, o'qituvchilarning 46,0 foizi sinfda kichik kutubxona tashkil etish, 29,0 foizi o'qilgan kitoblarni muhokama qilish, 22,0 foizi esa sevimli kitoblarni tavsiya etish usulidan foydalanadi. O'quvchilarning 56,0 foizi o'qilgan matnni juda yaxshi, 42,0 foizi esa o'rtacha darajada tushunishi qayd etilgan. Kitob o'qishga qiziqishi past o'quvchilar bilan ishlashda osonroq kitoblarni tavsiya qilish (43,0%) hamda rag'batlantiruvchi o'yin va topshiriqlardan foydalanish (42,0%) ustunlik qilgan. O'qituvchilarning 89,0 foizi o'qish odatlarini rivojlantirish masalasini ota-onalar yig'ilishlarida muhokama qilishini bildirgan. Natijalar kitobxonlikni rivojlantirishda metodik, individual va ijtimoiy-muloqotga asoslangan yondashuvlarni uyg'unlashtirish hamda maktab-oila hamkorligini kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: kitobxonlik, kitobxonlik xususiyati, boshlang'ich sinf o'quvchilari, o'qituvchi, maktab muhiti, o'qish motivatsiyasi, matnni anglash, kitob o'qishga qiziqish, individual yondashuv, maktab-oila hamkorligi.

РОЛЬ УЧИТЕЛЯ И ШКОЛЬНОЙ СРЕДЫ В ФОРМИРОВАНИИ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ КУЛЬТУРЫ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Солиев Мирзохид Турсунходжаевич

Центр педагогического мастерства Андижанской области, доцент.

Аннотация.

В статье на эмпирическом уровне анализируется роль деятельности учителя и школьной среды в формировании читательских качеств у учащихся начальных классов. В исследовании приняли участие 112 учителей начальных классов. Были изучены применяемые ими методы развития читательской активности, уровень понимания учащимися прочитанного текста, способы работы с детьми, проявляющими низкий интерес к чтению, а также формы взаимодействия с родителями. Согласно результатам, 46,0% учителей организуют небольшую библиотеку в классе, 29,0% используют обсуждение прочитанных книг, а 22,0% рекомендуют любимые книги. Установлено, что 56,0% учащихся очень хорошо понимают прочитанный текст, а 42,0% демонстрируют средний уровень понимания. В работе с учащимися с низким интересом к чтению преобладают рекомендации более доступных книг (43,0%) и использование мотивирующих игр и заданий (42,0%). Кроме того, 89,0% учителей отметили, что обсуждают вопросы формирования привычки к чтению на родительских собраниях. Полученные результаты свидетельствуют о необходимости сочетания методического, индивидуального и социально-коммуникативного подходов к развитию читательской культуры, а также укрепления сотрудничества между школой и семьей.

Ключевые слова: чтение, читательские качества, учащиеся начальных классов, учитель, школьная среда, мотивация к чтению, понимание текста, интерес к чтению, индивидуальный подход, сотрудничество школы и семьи.

THE ROLE OF THE TEACHER AND SCHOOL ENVIRONMENT IN DEVELOPING READING CULTURE AMONG PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Soliyev Mirzoxid Tursunxo'jayevich

Pedagogika, Psixologiya

Andijan Regional Center for Pedagogical Excellence, Associate Professor.

Abstract.

This article empirically analyzes the role of teachers and the school environment in developing reading qualities among primary school students. The study involved 112 primary school teachers and examined the methods they use to promote reading, students' levels of reading comprehension, approaches to working with children who show low interest in reading, and cooperation with parents. According to the results, 46.0% of teachers organize a small classroom library, 29.0% use discussions of books that students have read, and 22.0% recommend favorite books. It was found that 56.0% of students demonstrate a very good understanding of the texts they read, while 42.0% show an average level of comprehension. When working with students who have low interest in reading, teachers predominantly recommend easier books (43.0%) and use motivating games and activities (42.0%). In addition, 89.0% of teachers reported discussing the development of reading habits at parent meetings. The findings indicate the need to integrate methodological, individualized, and socially communicative approaches to reading development and to strengthen school-family cooperation.

Keywords: reading, reading qualities, primary school students, teacher, school environment, reading motivation, reading comprehension, interest in reading, individualized approach, school-family cooperation.

Kirish. Boshlang'ich ta'lim bosqichi bolaning o'qish faoliyati, bilishga qiziqishi va mustaqil ta'lim olishga bo'lgan munosabati shakllanadigan muhim rivojlanish davridir. Mazkur bosqichda kitob bilan muntazam ishlash nafaqat o'quvchilarning o'qish texnikasi va matnni tushunish ko'nikmalarini, balki ularning tafakkuri, nutqi, tasavvuri, emotsional munosabati va bilish motivatsiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu sababli boshlang'ich sinflarda kitobxonlikni shakllantirish masalasi ta'lim mazmuni bilan bir qatorda psixologik-pedagogik jarayon sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Kitobxonlik xususiyatining shakllanishi faqat o'quvchining individual faolligi bilan belgilanmaydi. Bu jarayonda maktab muhiti, o'qituvchining shaxsiy namunasi, foydalaniladigan metodlar, o'qish uchun yaratilgan sharoit, o'quvchilarning individual imkoniyatlarini hisobga olish hamda oila bilan hamkorlik muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, boshlang'ich sinf o'qituvchisi bolaning kitobga munosabatini shakllantiruvchi bevosita pedagogik subyekt sifatida namoyon bo'ladi.

L. S. Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy yondashuviga ko'ra, bolaning yuqori psixik funksiyalari dastlab ijtimoiy o'zaro ta'sir jarayonida shakllanadi va keyinchalik individual faoliyat tarkibiga o'tadi. Shu nuqtai nazardan, o'qituvchi bilan birgalikdagi o'qish, matn yuzasidan suhbatlashish, savol-javob va tahlil qilish jarayonlari bolaning kitobxonlik faoliyatini rivojlantiruvchi ijtimoiy vositalar sifatida qaralishi mumkin.

J. Brunerning ta'limga oid qarashlari ham o'quvchining faol ishtiroki, kashf etish va o'z tajribasi orqali bilimni egallash muhimligini ko'rsatadi. Kitob o'qish jarayonida muhokama, savol-javob, o'yin va ijodiy topshiriqlardan foydalanish o'quvchini passiv tinglovchidan faol o'quv faoliyati subyektiga aylantirishi mumkin.

Shuningdek, A. Banduraning ijtimoiy o'rganish nazariyasi nuqtai nazaridan o'qituvchi va ota-onalarning kitobga bo'lgan munosabati bolalar uchun ijtimoiy model vazifasini bajaradi. Bola kattalarning o'qish faoliyatini kuzatish, ularga taqlid qilish va ular bilan muloqotga kirishish orqali kitobxonlikka oid xulq-atvor shakllarini o'zlashtirishi mumkin.

Matnni anglash esa kitobxonlikning muhim tarkibiy komponentlaridan biridir. O'qishni texnik jihatdan amalga oshirishning o'zi yetarli bo'lmay, o'quvchining matndagi asosiy g'oyani ajratishi, voqealar o'rtasidagi bog'lanishlarni tushunishi, qahramonlarning xatti-harakatlarini baholashi va o'qilgan mazmunni o'z tajribasi bilan bog'lay olishi muhimdir. Shu jihatdan o'qituvchining matn bilan ishlash metodlari kitobxonlik xususiyatining rivojlanishida alohida ahamiyat kasb etadi.

Mazkur tadqiqot avvalgi empirik izlanishning mantiqiy davomi sifatida oilaviy muhitdan tashqari maktab va pedagogik muhitning kitobxonlikni shakllantirishdagi o'rniga e'tibor qaratadi. Agar oilada kitobxonlik uchun dastlabki ijtimoiy sharoit yaratilsa, maktab muhitida ushbu tajriba pedagogik metodlar, o'qish faoliyati va tizimli qo'llab-quvvatlash orqali rivojlantiriladi.

Shu sababli o'qituvchilarning kitobxonlikni rivojlantirish borasidagi real amaliyoti, o'quvchilarning matnni anglash holati, qiziqishi past bolalar bilan ishlash usullari va ota-onalar bilan hamkorlik darajasini empirik o'rganish mazkur muammoning psixologik-pedagogik mexanizmlarini chuqurroq tushunishga imkon beradi.

Tadqiqotning maqsadi - boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik xususiyatining shakllanishida o'qituvchining pedagogik faoliyati, qo'llaniladigan metodlar, o'quvchilarning matnni anglash darajasi hamda maktab-oila hamkorligining o'rnini empirik jihatdan aniqlash.

Metodlar. Tadqiqotda Andijon viloyati Andijon shaharidagi 14- umumta'lim katabi, Andijon viloyati Xo'jaobod tumanidagi 4 - umumta'lim maktabi, Namangan viloyati Pop tumanidagi 25 - umumta'lim maktabi hamda Navoiy viloyati Navoiy shahridagi 3 - sonli ayrim fanlar chuqur o'qitiladigan sinflari mavjud umumta'lim maktablarida boshlang'ich sinflarda faoliyat yurituvchi 112 nafar o'qituvchi ishtirok etdi. Respondentlarning pedagogik tajribasi, yoshi va ixtisosligi

turlicha bo'lib, bu holat boshlang'ich ta'limda kitobxonlikni rivojlantirishga oid qarashlarni turli nuqtai nazardan o'rganish imkonini berdi. Tadqiqot obyekti sifatida boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik xususiyatining shakllanish jarayoni, predmeti sifatida esa ushbu jarayonda o'qituvchining pedagogik faoliyati, metodik yondashuvlari va maktab-oila hamkorligi belgilandi.

Tadqiqot doirasida muallif tomonidan ishlab chiqilgan **“Bolalarning kitobxonlik xususiyatini baholash”** nomli savolnomadan foydalanildi. Savolnoma o'qituvchilarning boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlikni rivojlantirishga doir amaliy yondashuvlarini aniqlashga qaratildi.

Savolnoma doirasida quyidagi asosiy yo'nalishlar o'rganildi:

1. dars jarayonida kitobxonlikni rag'batlantirish metodlari;
2. o'quvchilarning o'qilgan matnni tushunish darajasi;
3. kitob o'qishga qiziqishi past o'quvchilar bilan ishlash usullari;
4. o'qish odatlarini shakllantirishda ota-onalar bilan hamkorlik;
5. kitobxonlikni rivojlantirish bo'yicha o'qituvchilarning taklif va tavsiyalari.

Olingan ma'lumotlar miqdoriy-tavsifiy tahlil asosida qayta ishlandi. Javoblarning mutlaq soni va foizdagi ulushi hisoblandi hamda natijalar psixologik-pedagogik jihatdan talqin qilindi.

Natijalar. Savolnomaning “Dars jarayonida o'quvchilarni kitobxonlikka rag'batlantirish uchun qanday metodlardan foydalanasiz?” degan savoliga 112 nafar o'qituvchi javob berdi.

Ulardan 51 nafari (46,0%) sinfda kichik kutubxona tashkil qilish usulidan foydalanishini bildirgan. 32 nafar (29,0%) o'qituvchi o'qilgan kitoblarni muhokama qilishni, 25 nafari (22,0%) sevimli kitoblarni tavsiya qilishni, 4 nafari (4,0%) esa boshqa usullardan foydalanishini qayd etgan.

1-jadval.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kitobxonlikni rag'batlantirishda foydalanadigan metodlari (N=112)

Javob varianti	n	%
Sinfda kichik kutubxona tashkil qilish	51	46,0
O'qigan kitoblarni muhokama qilish	32	29,0
Sevimli kitoblarni tavsiya qilish	25	22,0
Boshqa turdagi metodlar	4	4,0
Jami	112	100,0

Natijalar o'qituvchilarning kitobxonlikni rivojlantirishda, avvalo, bevosita o'qish muhiti yaratish va o'qilgan asar yuzasidan muloqot tashkil etishga tayanishini ko'rsatadi. Sinfda kichik kutubxonaning mavjudligi kitobni o'quvchi uchun jismoniy va psixologik jihatdan yaqinlashtirsa, kitob muhokamasi o'qilgan mazmunni qayta ishlash, fikr almashish va o'z munosabatini bildirish imkonini beradi.

O'qituvchilarga “O'quvchilar kitob o'qib bo'lgach, uning mazmunini qay darajada tushuna oladi?” degan savol berilganda 63 nafar (56,0%) o'qituvchi o'quvchilar matnni “juda yaxshi tushunadi”, 47 nafar (42,0%) “o'rtacha tushunadi”, 2 nafar (2,0%) esa “tushunishda qiynaladi” deb baholagan.

2-jadval.

O'quvchilarning o'qilgan matnni tushunish darajasi haqidagi o'qituvchilar fikri (N=112)

Javob varianti	n	%
Juda yaxshi tushunadi	63	56,0
O'rtacha tushunadi	47	42,0
Tushunishda qiynaladi	2	2,0
Jami	112	100,0

Ushbu natijalar o'qituvchilar bahosiga ko'ra, o'quvchilarning 98,0 foizi matn mazmunini juda yaxshi yoki o'rtacha darajada tushunishini ko'rsatadi. Shu bilan birga, 42,0 foiz o'quvchining matnni faqat o'rtacha darajada tushunishi mazmuniy tahlil, asosiy g'oyani ajratish va o'qilgan materialni mustaqil talqin qilish ko'nikmalarini yanada rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi.

Psixologik jihatdan matnni anglash jarayoni oddiy axborotni qabul qilishdan ko'ra murakkabroq kognitiv faoliyat bo'lib, unda idrok, xotira, tafakkur, nutq va diqqat jarayonlari o'zaro bog'liq holda ishtirok etadi. Shu sababli o'qish jarayonida mazmuniy savollar, qayta hikoyalash, qahramonlar xatti-harakatini baholash va shaxsiy fikr bildirish kabi usullardan foydalanish muhim.

Savolnomaning “O'quvchilaringiz orasida kitob o'qishga qiziqishi past bo'lgan bolalar bormi? Agar bo'lsa, ular bilan qanday ishlaysiz?” degan savoliga o'qituvchilarning javoblari ham tahlil qilindi.

48 nafar (43,0%) o'qituvchi bunday o'quvchilarga osonroq kitoblarni tavsiya qilishini bildirgan. 47 nafar (42,0%) o'qituvchi rag'batlantiruvchi o'yinlar yoki topshiriqlardan foydalanishini, 16 nafari (14,0%) individual suhbatlar

o'tkazishini, 1 nafari (1,0%) esa boshqa usullardan foydalanishini qayd etgan.

3-jadval.

Kitob o'qishga qiziqishi past o'quvchilar bilan ishlash usullari (N=112)

Javob varianti	n	%
Osonroq kitoblar tavsiya qilish	48	43,0
Rag'batlantiruvchi o'yin va topshiriqlar	47	42,0
Individual suhbatlar	16	14,0
Boshqa usullar	1	1,0
Jami	112	100,0

Natijalardan ko'rinadiki, o'qituvchilarning asosiy qismi differensial va motivatsion yondashuvlarni qo'llaydi. O'quvchining imkoniyatiga mos kitob tavsiya qilish bolaning o'qish jarayonida muvaffaqiyatga erishish ehtimolini oshirishi mumkin. O'yin va topshiriqlardan foydalanish esa o'qish faoliyatini emotsional jihatdan jozibadorlashtirishga xizmat qiladi.

Bunday yondashuv Vygotskiyning bolaning rivojlanish imkoniyatlarini hisobga olishga asoslangan qarashlari bilan uyg'unlashadi. O'quvchi uchun haddan tashqari murakkab bo'lmagan, ammo uning mavjud imkoniyatlaridan biroz yuqori darajadagi vazifalarni taqdim etish o'qishga bo'lgan qiziqishni saqlab qolishga yordam berishi mumkin.

O'qituvchilarga "O'quvchilarning o'qish odatlarini yaxshilash uchun ota-onalar bilan hamkorlik qilasizmi?" degan savol berildi.

100 nafar (89,0%) o'qituvchi bu masalani ota-onalar yig'ilishlarida muhokama qilishini bildirgan. 11 nafari (10,0%) faqat ayrim ota-onalar bilan ishlashini, 1 nafari (1,0%) esa ota-onalar bilan hamkorlik qilmasligini qayd etgan.

4-jadval.

O'qituvchilarning o'qish odatlarini shakllantirishda ota-onalar bilan hamkorligi (N=112)

Javob varianti	n	%
Ota-onalar yig'ilishlarida muhokama qilaman	100	89,0
Faqat ayrim ota-onalar bilan ishlayman	11	10,0
Hamkorlik qilmayman	1	1,0
Jami	112	100,0

Ushbu ko'rsatkichlar o'qituvchilarning katta qismi o'quvchilarning kitobxonlik odatini shakllantirishda oila omilini muhim deb bilishini ko'rsatadi. Bu natija oilaviy muhit bo'yicha o'tkazilgan tadqiqot natijalarini ham to'ldiradi: oilada yaratilgan kitobxonlik sharoiti maktabdagi pedagogik faoliyat bilan uyg'unlashganda o'quvchining kitobxonlik tajribasi yanada izchil shakllanishi mumkin.

O'qituvchilarning ochiq savollarga bergan javoblari mazmuniy jihatdan umumlashtirilganda, kitobxonlikni rivojlantirish bo'yicha bir nechta asosiy yo'nalishlar ajratildi.

Birinchidan, kitobxonlikka oiladan asos solish zarurligi ta'kidlangan. O'qituvchilar ota-onaning shaxsiy namunasi va oiladagi kitob o'qish muhitini bolaning kitobga munosabatini shakllantirishning muhim sharti sifatida ko'rsatgan.

Ikkinchidan, maktab miqyosidagi rag'batlantiruvchi tadbirlarni kengaytirish, jumladan, "Eng zukko kitobxon" kabi tanlovlar tashkil etish orqali o'quvchilarning o'qish motivatsiyasini oshirish taklif etilgan.

Uchinchidan, axborot texnologiyalaridan foydalanish, elektron kitoblar, interaktiv ilovalar va multimedia vositalaridan foydalanish orqali zamonaviy o'quvchilarning kitobxonlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash zarurligi qayd etilgan.

To'rtinchidan, individuallashtirilgan yondashuvga alohida e'tibor qaratilgan. Bunda bolaning yoshi, qiziqishi, o'qish darajasi va psixologik xususiyatlariga mos adabiyot hamda metodlarni tanlash muhimligi ko'rsatilgan.

Beshinchidan, muhokama va tahliliy mashg'ulotlarni ko'paytirish tavsiya etilgan. O'qilgan kitob yuzasidan fikr almashish, qahramonlarni baholash va shaxsiy munosabat bildirish o'quvchilarning tanqidiy va ijodiy fikrlashini rivojlantirish vositasi sifatida qaralgan.

Muhokama. Tadqiqot natijalari boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik xususiyatining shakllanishi ko'p komponentli pedagogik-psixologik jarayon ekanini ko'rsatadi. O'qituvchilarning javoblarida kitobxonlikni rivojlantirishning uch asosiy yo'nalishi — o'qish muhiti yaratish, o'qilgan matnni faol qayta ishlash va individual motivatsiyani qo'llab-quvvatlash yaqqol namoyon bo'ldi.

Sinfda kichik kutubxona tashkil etish usulining 46,0 foiz ko'rsatkich bilan birinchi o'rinda turishi o'qituvchilar uchun kitobning bolaga jismoniy jihatdan yaqin va doimiy mavjud bo'lishi muhimligini ko'rsatadi. Bunday muhit kitob bilan muntazam uchrashuvni tabiiylashtirishi va o'quvchining mustaqil kitob tanlash imkoniyatini kengaytirishi mumkin.

O'qilgan kitoblarni muhokama qilish usulidan 29,0 foiz o'qituvchining foydalanishi kitobxonlikning kommunikativ xususiyatini ham ko'rsatadi. Kitob o'qish faqat individual faoliyat sifatida emas, balki o'qilgan mazmunni boshqalar bilan muhokama qilish, o'z fikrini ifodalash va turli qarashlarni taqqoslash jarayoni sifatida tashkil etilganda uning psixologik rivojlantiruvchi imkoniyatlari kengayadi.

Matnni tushunish natijalari ham muhim. O'qituvchilarning 56,0 foizi o'quvchilar matnni juda yaxshi tushunishini bildirgan bo'lsa-da, 42,0 foizlik o'rtacha daraja mazmuniy o'qish ko'nikmalarini yanada rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi. Demak, boshlang'ich ta'limda o'qish jarayonini faqat "o'qib chiqish" bilan cheklamasdan, anglash, tahlil qilish, baholash va shaxsiy fikr bildirish bosqichlari bilan boyitish lozim.

Kitob o'qishga qiziqishi past bolalar bilan ishlashda osonroq kitoblarni tavsiya qilish va o'yinlardan

foydalanishning yuqori ko'rsatkichga ega bo'lishi o'qituvchilar amaliyotida differensial yondashuv mavjudligini ko'rsatadi. Bu bolaning individual imkoniyatlarini hisobga olish bilan birga, o'qish faoliyatida muvaffaqiyat hissini shakllantirish uchun ham muhimdir.

Shu bilan birga, individual suhbatlardan foydalanish darajasining 14,0 foiz bilan cheklanganligi ayrim o'quvchilarning kitobxonlikka qiziqishi ortida turgan individual motivatsion sabablarni chuqurroq o'rganish imkoniyatlari yetarli darajada qo'llanilmayotganini ko'rsatishi mumkin. Bunday holatlarda maktab psixologi va o'qituvchining hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Ota-onalar bilan hamkorlikning 89,0 foizga yetishi esa maktab va oila o'rtasidagi aloqaning kitobxonlikni shakllantirishda muhim resurs ekanini ko'rsatadi. Birinchi maqolada aniqlangan oilaviy kitobxonlik muhiti bilan mazkur tadqiqotda qayd etilgan pedagogik yondashuvlarni birgalikda ko'rib chiqish kitobxonlikni shakllantirishda oila va maktabning o'zaro to'ldiruvchi funksiyaga ega ekanini ko'rsatadi.

A. Banduraning ijtimoiy o'rganish nazariyasi nuqtai nazaridan qaraganda, o'qituvchi va ota-onaning kitobga munosabati bola uchun namuna vazifasini bajaradi. Agar ikki muhitda ham kitob o'qish qadrlansa va muntazam qo'llab-quvvatlansa, o'quvchida kitobxonlik faoliyatini barqaror xulq-atvor shakliga aylantirish imkoniyati ortadi.

Biroq tadqiqot natijalari ehtiyotkorlik bilan talqin qilinishi lozim. Birinchidan, ma'lumotlar o'qituvchilarning subyektiv baholariga asoslangan. Ikkinchidan, tadqiqot tavsifiy xarakterga ega bo'lib, aniqlangan ko'rsatkichlar o'rtasidagi sabab-oqibat munosabatlarini bevosita isbotlamaydi. Uchinchidan, o'qituvchilar bahosini o'quvchilarning real kitobxonlik xatti-harakatlari va psixodiagnostik ko'rsatkichlari bilan taqqoslash natijalarning ishonchligini yanada oshirgan bo'lardi.

Shunga qaramay, mazkur empirik ma'lumotlar boshlang'ich ta'limda kitobxonlikni rivojlantirishning muhim yo'nalishlarini belgilash uchun yetarli asos beradi. Ayniqsa, sinf kutubxonasi, kitob muhokamasi, moslashtirilgan adabiyot, o'yinli metodlar, individual suhbat va ota-onalar bilan hamkorlik o'zaro bog'langan tizim sifatida tashkil etilishi maqsadga muvofiq.

Xulosa. Tadqiqot natijalari boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik xususiyatining shakllanishida o'qituvchi faoliyati va maktab muhitining muhim ijtimoiy-pedagogik omil ekanini ko'rsatdi.

112 nafar boshlang'ich sinf o'qituvchisi ishtirokida o'tkazilgan savolnoma natijalariga ko'ra, kitobxonlikni rag'batlantirishda sinfda kichik kutubxona tashkil qilish (46,0%), o'qilgan kitoblarni muhokama qilish (29,0%) va sevimli kitoblarni tavsiya qilish (22,0%) asosiy metodlar sifatida namoyon bo'lgan.

O'qituvchilar bahosiga ko'ra, o'quvchilarning 56,0 foizi o'qilgan matnni juda yaxshi, 42,0 foizi o'rtacha tushunadi. Bu natijalar boshlang'ich ta'limda matnni anglash bilan bir qatorda uni tahlil qilish, baholash va shaxsiy tajriba bilan bog'lashga qaratilgan metodlarni kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi.

Kitob o'qishga qiziqishi past o'quvchilar bilan ishlashda osonroq kitoblarni tavsiya qilish (43,0%) va rag'batlantiruvchi o'yin hamda topshiriqlardan foydalanish (42,0%) ustunlik qilgan. Bu holat boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan ishlashda individual va motivatsion yondashuvlarning ahamiyatini ko'rsatadi.

O'qituvchilarning 89,0 foizi o'quvchilarning o'qish odatlarini shakllantirish masalasini ota-onalar yig'ilishlarida muhokama qilishi maktab va oila o'rtasidagi hamkorlik kitobxonlikni rivojlantirishning muhim tarkibiy qismi ekanini ko'rsatadi.

Umuman olganda, mazkur tadqiqot natijalari kitobxonlik xususiyatini shakllantirishni oila va maktabning alohida faoliyati emas, balki o'qituvchi, ota-ona, psixolog va o'quvchining o'zaro hamkorligiga asoslangan yaxlit psixologik-pedagogik jarayon sifatida tashkil etish zarurligini ko'rsatadi. Oilada yaratilgan kitobxonlik muhiti maktabdagi metodik faoliyat bilan uyg'unlashganda, o'quvchining kitobga nisbatan qiziqishi, mazmunni anglash qobiliyati va o'qish faoliyatidagi mustaqilligi yanada izchil rivojlanishi mumkin.

Kelgusidagi tadqiqotlarda o'qituvchilar bahosini o'quvchilarning real kitobxonlik ko'rsatkichlari, o'qish motivatsiyasi, matnni anglash darajasi va kognitiv rivojlanish ko'rsatkichlari bilan bog'liq holda o'rganish maktab muhitining kitobxonlik xususiyatiga ta'sir mexanizmlarini yanada chuqurroq ochib berishi mumkin.

Amaliy tavsiyalar. Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, boshlang'ich sinf o'quvchilarining kitobxonlik xususiyatini rivojlantirish uchun:

har bir sinfda yoshga mos kichik kutubxona tashkil etish;

o'qilgan kitoblar yuzasidan muntazam muhokama va refleksiv suhbatlar o'tkazish;

o'quvchilarning individual o'qish darajasiga mos differensial adabiyotlar tavsiya qilish;

kitob o'qishga qiziqishi past bolalar uchun o'yinli va interaktiv metodlardan foydalanish;

kitobxonlikda qiynalayotgan o'quvchilar bilan individual suhbatlarni kuchaytirish;

maktab psixologi, boshlang'ich sinf o'qituvchisi va ota-onalar o'rtasida hamkorlik mexanizmini takomillashtirish;

ota-onalar uchun oilaviy kitobxonlik va bolalar o'qish motivatsiyasi bo'yicha psixologik-ma'rifiy seminarlar tashkil

etish;

o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda elektron va interaktiv kitobxonlik resurslaridan foydalanish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vygotsky L. S. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
2. Bandura A. *Social Learning Theory*. – Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1977.

3. Bruner J. S. *The Process of Education*. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1960.
4. Deci E. L., Ryan R. M. The “What” and “Why” of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior // *Psychological Inquiry*. – 2000. – Vol. 11, No. 4. – P. 227–268.
5. Leontiev A. N. *Activity, Consciousness, and Personality*. – Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1978.
6. Soliyev M. T. Kichik maktab yoshidagi bolalarda kitobxonlik xususiyatining shakllanishiga ta’sir etuvchi omillarning empirik tahlili // *O'zbekiston Milliy pedagogika universiteti ilmiy axborotlari*. – Toshkent, 2025.
7. Салиев М. Т. Психологические основы формирования чтения у детей младшего школьного возраста // *Вестник интегративной психологии*. – 2025.